

R Ö P O R T A J

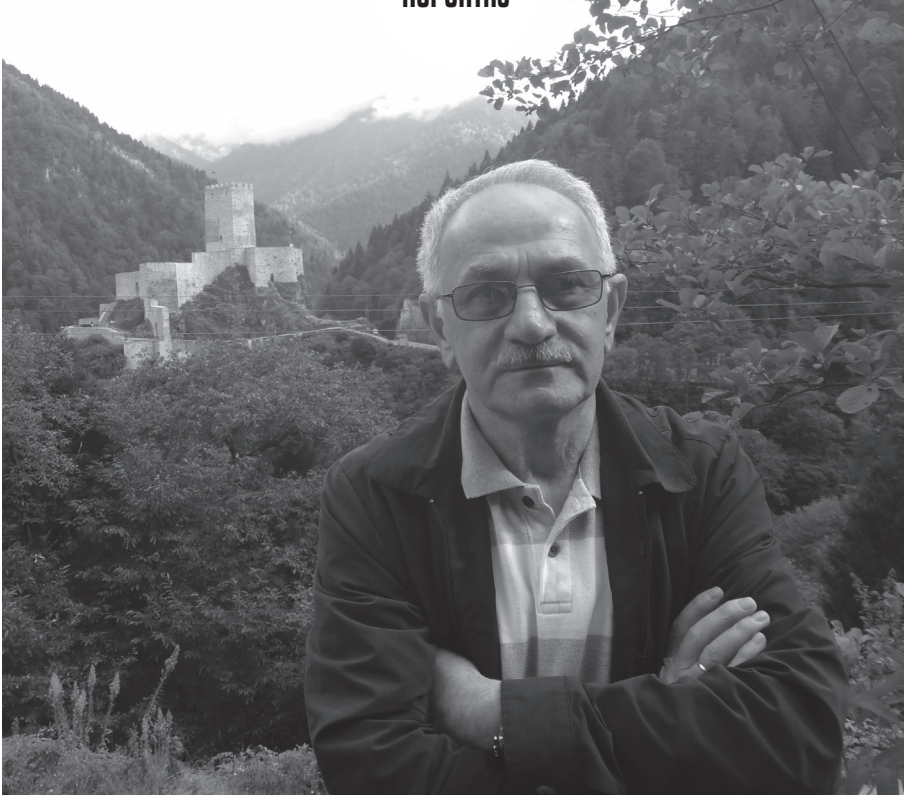
TRTAKADEMİ

ISSN 2149-9446 | Cilt 04 | Sayı 07 | Ocak 2019 | Geçmişten Geleceğe Televizyon Yayıncılığı

Muhsin Mete

Habercilikte temkinli bir
hız kaçınılmazdır

RÖPORTAJ

TRTakademi: *TRT'nin eğitim-kültür politikaları Türk insanın kültürel hayatında nasıl bir süreç izlemiştir?*

Muhsin Mete: Bir kamu kurumu olarak TRT'nin eğitim ve kültür yayınları Anayasa, Kurum Kanunu, RTÜK Kanunu ve Millî Eğitim'in temel esaslarıyla kayıt altına alınmıştır. Hâliyle TRT'nin kendine özgü, gayriresmî, demokratik eğitim-kültür politikası uygulamasından söz edilemez. Dünyada da kamuya ait radyo-televizyon yayınlarının başıboş bırakıldığı söylenemez. Ülkelerin siyasî sistemlerine bağlı olarak özerklik ve tarafsızlık değişmektedir. Bizde 1927 yılında başlayan radyo yayınları 'rejimin sözcüsü' denilebilecek nitelikte sürdürülmüştür. Özünde 'tek parti tek ses' olan kültürel değişim programına bağlı olarak; meselâ kendi müziğini yayınlamayan, medeniyet değişiminin dile yansımaları olan 'öztürkçecilik' projesine eklenen bir radyo yayıncılığı geçerli olmuştur. Çok partili dönemde de köklü bir farklılaşma ve çoğulculuktan söz edilemez. 1964 yılında çıkarılan TRT Kanunu ile var olan yayın düzeni ve zihniyeti mevzuata bağlanmış, 1968 yılında başlayan televizyon yayınları, artık gelenekselleşmiş olan Batıcı, laik, Kemalist çizgide sürdürülmüştür. İktidarların siyasî eğilimlerine göre, zamanla yayın anlayışlarında farklılaşmalar, değerlerimizi de dikkate alan açılımlar olsa da, temelde moderniteye eklenmiş bir değerler dizisi belirleyici olmuştur. Marshall McLuhan'ın "araç mesajdır" sözü determinist görülse de, uygulamalara bakıldığında doğrulanmaktadır. Sonuç itibarıyla, toplumumuz uzunca bir süredir kültürel bakımdan bir geçiş dönemini yaşamaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaştığı Batı tipi çağdaş kültürle, köklü ananevi kültürümüz çatışmaktadır. İçinde bulunduğumuz kültür karmaşıklığı veya kargaşası sadece fikir planında değil, ekonomik ve sosyal ilişkilerimizi de etkilemektedir.

Tanpınar'ın deyişiyle "hayatımız ikiye bölündü." Herbert Marcuse televizyonu "Sanayi toplumunun ideolojisini yayan ve tek boyutlu bir toplum ortaya çıkaran bir araç" olarak niteliyor. Sanayi toplumunun ideolojisi kitlevi üretim ve tüketimi esas alıyor. Üretim ve tüketim, yalnızca ekonominin unsurları olarak kalmamış, bunlar bir kültürel kimliğe de kavuşmuşlardır. Özellikle tüketim kültürü denilen ekonomik ilişkilerin egemen olduğu yeni yapılanmada toplumdan topluma değişen kültürel kimlikler de ortadan kalkmakta, 'tek tip' toplumlar ortaya çıkmaktadır. Kitle kültürünün şekil verdiği 'enformasyon toplumu'nda insan zihni de denetim altında tutulmaktadır. Bu yüzden David Riesman, televizyonu "Yalnız kalabalıkların oluşmasına yol açan bir araç" olarak nitelemektedir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi bir taraftan bütün dünyayı önümüze sererken, diğer taraftan insan ilişkilerinin kopmasına yol açmaktadır. Aynı çatı altındaki aile fertleri bile, televizyona ayırdıkları zamanın pek azını birbirlerine ayırmaktadırlar. Böylelikle dayanışma ve paylaşmanın yerini, parçalanma ve çözülme almaktadır.

Ezcümle, manevî değerler dışında tutunacak bir dal kalmamıştır.

TRTakademi: *Bir kamu kurumu olarak TRT'nin "televizyon ve iktidar" ilişkisinde belirleyici faktörler neler olmuştur?*

Muhsin Mete: Televizyonun üzerinde durulan en önemli özelliklerinden biri de yönetenle-yönetilen ilişkisindeki belirleyici rolü olmuştur. Bu konuda ünlü sinema yönetmeni Pier Paolo Pasolini şunları söylüyor: "Televizyon yalnız bir teknik iletişim aracı değil, iktidarın aleti ve taşıyıcısıdır. (...) Televizyonun daha önceki hiçbir iletişim aracıyla karşılaştırılamayacak ölçüde otoriter ve baskıcı olduğu tartışmasızdır." Louis Althusser ise televizyonu "devletin ideolojik aygıtı" olarak görürken, kimi Marksistler "hâkim sınıfların sömürü araçlarından biri" olarak nitelendirmişlerdir. Din için söylendiği gibi televizyona da "halkın afyonu" diyenler az değil. 1990'larda Papa da insanlığı, özelde Hıristiyanları 'televizyon perhizi'ne davet etmekten geri kalmamıştı. Bu görüşleri yabana atmak mümkün değil. Çünkü hiçbir özel çaba sarf etmeden ayağımıza kadar gelip, gözümüze ve kulağımıza hitap eden televizyonun büyüüne kapılmamak ne mümkün! Kitleye ulaştırılacak mesaj için bu araçtan daha cazip ne olabilir? Bu mesajlar doğrudan politiktan ziyade, gelişmiş kapitalist toplumların hayat tarzlarını benimsemeye yönelik dolaylı propaganda niteliğindedir. Filmler, eğlence programları, reklamlar çoğu kez bu amaca hizmet etmektedir. TRT de ister istemez, her zaman aynı ölçüde olmasa da, toplumu şekillendiren siyasî, ekonomik, kültürel ve sosyal iktidarların çekim alanına girmiştir. Bunda kamu kurumu olmanın rolü olmakla beraber, iletişim olgusunun tabiatından gelen işleyiş biçimi de belirleyici olmuştur. İktidarların beklentilerine hizmet etmeyi öncelemek yerine, demokratikleşmeye hizmet eden, çoğulcu bir yaklaşımı geçerli kılmak, yayın kurumlarını hem daha etkili hem de daha prestijli kılar.

TRTakademi: *Kitabınızda medya okuryazarlığının ve seyircinin bilinçlendirilmesine özel bir önem atfediyorsunuz. O günden bu güne bu konuda neler değişti?*

Muhsin Mete: "Kitabınızda..." diyorsunuz, merak eden okurlar için açıklayalım, söz konusu olan Abbas Abalı müstearıyla kaleme aldığım, haftalık Ülke dergisinde yayımlanan yazıların toplandığı Ekranın Büyüsüne Kapılmadan isimli kitap (Ülke Kitapları, 1997). Kitabın yazıldığı tarihte okullarımızda medya okuryazarlığı dersleri uygulaması başlatılmamıştı. Elbette iyi uygulandığı takdirde, bu dersler son derece faydalı olacaktır. 'Yeni medya'nın da eklenmesiyle, çocuklarımız ve gençlerimiz başta olmak üzere, şuurumuz bir yana, şuuraltımızı yani kültürel genlerimizimizi koruyamamanın aczini yaşıyoruz. Daryuş Şayegan'ın sözünü ettiği "Yaralı Bilinç"e sahip fertlerimiz çığ gibi büyüyor.

Sosyal medyada görünür olan kullanıcıların hâl-i pürmelâli kaygılarımızı arttırıyor. Kitle iletişim araçlarının büyüme kapılmayan bilinçli kullanıcılar yetiştirebilirsek, örgün eğitime sargın eğitimi, yani bireylerce gerçekleştirilen eğitim faaliyetini eklemiş oluruz. Sanırım seçmeli olarak kimi okullarda gerçekleştirilen medya okuryazarlığı derslerinin mahiyeti hakkında bilgi sahibi değilim. İnşallah iletişim olgusunun içyüzünü kavratacak bir ders programı planlanmıştır. Mesajların nasıl algılanması gerektiğini belletme yeterli olmayacaktır.

TRTakademi: *Televizyonun insanı özüne yabancılaştırdığını söylüyorsunuz. Çağımızın dijital ekranları için ne söylersiniz?*

Muhsin Mete: Kitle iletişim araçlarının karakteristiği olan bu durum, dijital iletişim ile yeni bir boyut kazanarak daha da yaygınlaşmıştır. Âdeta sanayi devriminin temel özelliği olan kitlevî üretim, iletişim alanında dijitalleşmeyle gerçekleşmiş oldu. Bilgisayar, tablet ve cep telefonlarının bir iletişim aracı olarak diğer iletişim araçlarının önüne geçtiğini söyleyebiliriz. Bu hâli iletişim araçlarının daha geniş olarak tek yönlü olmaktan çıkması, bir bakıma demokratikleşmesi olarak nitelenebiliriz. Her türlü aracı kullanmayı salt el becerisine indirgemek meseleyi basitleştirmek olur. Kültürel arka plan olmadan dile, yazıya hâkim olamazsınız. Sosyalleşme, medenileşme vasfı kazanmamışsanız, saygılı, hoşgörülü, değerlerimize bağlı bir dil kullanamazsınız. Bu tür iletişimde bütünlüklü bir kavrayışla karşılaşmıyoruz, aksine parça-bölük bir ifade tarzı geçerli oldu. Kelimeler bile kısaltılarak yazılıyor. Lyotard'ın vurgu yaptığı 'büyük anlatı'nın büsbütün geçersiz olduğu bir olguyla karşı karşıyayız. Şimdilerin allamesi yani derin olmasa da çok bilgili Google oldu. Böylelikle büyük ölçüde kitabın pabucu dama atıldı. Dijital iletişimin ülkemiz bağlamında ayırt edici bir özelliği de, diğer klasik iletişim araçları ölçüsünde bir denetime tâbi olmamasıdır. Takma isimlerle, anonim denilebilecek bir dil ve söylemle sürdürülen, sahte diyebileceğimiz bir ilişki biçimiyle kişilerin görünür olma çabasıyla var olan bir olgu söz konusu. Fotoğraf ve video ile gerçekleştirilen 'özçekim'lerle de salgın hâle gelen görünür olma histerisi, inancımızın ve medeniyetimizin temel kavramı olan hakikat'ten uzaklaşmayı doğurmaktadır. Değerlerle değil, âdeta dürtülerle sürdürülen bir eylem biçimine dönüşen dijital iletişim özümüze yabancılaşmanın artmasına yol açmaktadır.

TRTakademi: *Tematik yayıncılığa önem verdiğinizi biliyoruz. Dijital ekranların da çoğalması ve bununla beraber ekran ve yayıncılık anlayışının polarize olması bu imkânı sağladı mı?*

Muhsin Mete: Tematik yayıncılık modernitenin gereği olarak görülebilir. Hele postmodernizmle gelen toplumun bütün kabullerini, renklerini yansıtmaya anlayışı

bu gerekliliği kaçınılmaz kılmıştır. Önce gazetecilikte ekonomi, magazin ve spor haberlerine daha fazla yer verme şeklinde başlayan ve toplumca da benimsenen bu açılım, diğer iletişim araçları için de yol açıcı oldu. Bu yeni durumu bir tür çoğulculuk olarak görerek müspet bir gelişme olarak niteleyebiliriz. Fakat her konuda olduğu gibi ne yapıldığından çok nasıl yapıldığına bakmamız gerekir. Batılı yayın anlayışlarını hiçbir dönüşüme tâbi tutmadan, toplumumuza uyarlamadan benimseyerek 'kargo kültür'e katkıda bulunmaktan öte bir varlık ortaya koymuş olmayız. Böyle yapmakla seyircimizin beklentilerini de karşılamamış oluruz. Artan kanallarımızın toplumumuzun ahlâk ve beğeni seviyesini yükselttiğini söyleyebilir miyiz? Bunun olmaması bir yana, salt modern hayatın izdüşümü denilebilecek 'tek tip insan'a yapılan yayınlarla toplum kesimleri arasındaki dengesizlik arttırılmaktadır. Kırsal kesimde, kasabada, hatta büyük şehirlerimizin kenar mahallelerinde yaşayan insanlarımız televizyonlarımızın ilgi alanlarına ancak olağanüstü bir olayın vukuunda girmektedirler. Toplumun yapı taşı durumundaki inançlarına bağlı geniş halk kesimi kendi gerçekliğini televizyonlarımızda yeterince bulamamaktadır. Ramazan dışında neredeyse dinî yayın düşünülmemektedir. Diyanet TV dışında dinî yayın yapan bir televizyon kanalımız bilebildiğim kadarıyla yoktur. Meselâ bir çocuk kanalında, şehirde yaşayan modern bir ailenin çocuğuna dönük bir yayın planlanırken, işçi olarak çalıştırılan fakir aile çocukları, günümüzün yüreğimizi dağlayan mülteci çocuk gerçeğini hemen hiç göremiyoruz. Japonların yaptığı gibi, biçim ve içerik olarak çizgi filmler gerçekleştiriyoruz. Böylelikle geleceğimize sağlıklı bir yatırım yapmada televizyon kanallarımız üzerlerine düşeni yeterince yerine getiremiyor.

TRTakademi: *TRT'nin özerkliğinde 1990'lı yıllarda büyük sorunları vardı ve bunu çeşitli kanallarla ifade ettiniz. Özellikle protokol haberciliği ve haberi vermekteki yavaşlığını büyük bir sorun olarak görüyorsunuz. Bugün için bu konudaki görüşleriniz nelerdir?*

Muhsin Mete: Bu konudaki görüşümde önemli bir değişiklik yok. Özerklik kisvesine bürünerek 'Cumhuriyet'in kurucusu' diye etiketlenen partinin sözcülüğüne soyunmak dünün sorunuuydu. Bugün de hiçbir iletişim aracı herhangi bir partinin yayın organı gibi davranmamalıdır. Bunu söylerken devlete, hükûmete sırtını dönmek bir kamu kurumu için elbette düşünülemezse de, protokol haberciliği yapmaya kalkışmak, inandırıcılık ve güven bakımından olumsuzluk içerir. Haberde öncelik, haber değeri yüksek olandadır ve bunu belirlerken objektif kriterler geçerli olmalıdır. Ayrıca, haber kaynaklarında Batı'nın tekeli kırılmaya çalışılmalı ve ajanslardan alınan haberler sorgulanarak yayınlanmalıdır.

İnternet haberciliğini de dikkate alarak, temkinli bir hız kaçınılmazdır. TRT yayın tekeline sahip olduğu dönemin haber anlayışını sürdürülemez. Rekabetçi bir yayın anlayışı, habercilikte de öne çıkmalıdır. Aksi hâlde oyundan düşersiniz.

TRTakademi: *Özel kanallar için TRT'ye benziyorlar ve televizyon hükmünü icra ediyor diyorsunuz. Bugünün özel kanallarıyla TRT'nin yayın politikalarını karşılaştırabilir miyiz? Bu benzeşmenin yönü nereye evrildi?*

Muhsin Mete: Başlangıçta özel kanalların TRT'ye benzemeleri kaçınılmazdı âdetâ. Önlerindeki tek model oydu. Ve de ilk özel kanal Star'dan başlayarak kurulan televizyon ve radyolar TRT'den ayrılan yayın personelince hayata geçirilmişti. 1860 yılında yayın hayatına başlayan ilk özel gazetemiz *Tercümân-ı Ahvâl*'den itibaren yayın anlayışımız, geleneksel değerlerimize sırtını, Batılı değerlere yüzünü dönmek şeklinde olageldi ve bu durum büyük ölçüde devam etmektedir. Televizyon modern hayatı bütün yönleriyle benimsetmede son derece etkili olmuştur ve özel kanallarla farklı bir yayın modeli geliştirebildiğini söyleyemeyiz.

Gelinen noktada artık TRT'nin örnek alınması söz konusu olmadığı gibi, reyting kaygısıyla tersine bir durumdan da söz edilebilir. Meselâ, dizi yayınında özel kanallar başı çekmektedir. Bunda dizilerin bütün kanallarda yapım firmaları tarafından gerçekleştirilmesi rol oynamakta, firmalar önceliği özel kanallara vermektedirler.

Kabul etmek gerekir ki, bir kamu kurumunun işleyişi, karar ve uygulama mekanizması, özel sektörün cevvaliyetine sahip olamaz ve yenilikleri biraz geriden takip etmek zorunda kalır. Kültür-siyaset ilişkisi de böyledir.

TRTakademi: *Kitabınızda ortak coğrafyamıza ve uluslararası arenaya yönelik bir yayın politikamız olmadığını ifade ediyorsunuz. TRT WORLD, TRT Arapça ve TRT Avaz tam da bu amaca hizmet eden kanallar. Bu kanalların varlığı ve yayın politikaları bu konudaki görüşlerinizi değiştirecek gelişme olarak değerlendirilebilir mi?*

Muhsin Mete: TRT'nin yurt dışı yayınları radyo yayını olarak başladı. Benim de bir süre görev yaptığım Türkiye'nin Sesi Radyosu bugün artık çok sayıda dilde yayın yapmaktadır. Radyo ve televizyonların yurt dışı yayınlarının güçlükleri ve sonuçlarının bilinmezliği daha fazladır. Öncelikle yayın planlanması ilgili tarafların katılımı ve dış politikamızın öncelikleri dikkate alınarak belirlenmeli ve konjonktüre bağlı yeni tutumlar dikkate alınarak sürdürülmelidir. Ve bu yapılırken 'sahibinin sesi' olarak algılanabilecek bir izlenim de verilmemeye çalışılmalıdır. Aksi hâlde uluslararası arenada geçerliliğiniz olmaz, size dönüp bakılmaz.

Kitabımda Türk dünyasına yönelik, o dönemin TRT-INT ve TRT-AVRASYA kanallarına ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştım: “Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın Türkiye ve Türk kültürü ile bağlarının devamını sağlamak ve ülkemizi her alanda tanıtmak üzere başlatılan TRT-INT yayınlarının bu amaca hizmet ettiği söylene-
mez. Çünkü, bu amaca yönelik özel programlar hazırlanması gerekirken, TRT-1 ve TRT-2 kanallarından seçilen ve yurt içi seyirci için hazırlanan programlar bir de bu kanalda yayınlanmaktadır. 24 saat yayın yapan bu kanalın ne ölçüde seyredilebil-
diği de meşuk. Bu hususta bir alan araştırması yapılmış değil.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında dil ve düşünce birliği tesis etmek, dayanışma ve birliktelik duygusunu arttırmak, kültürel ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olmak, Türkiye’nin ve Türk Cumhuriyetleri’nin çok yönlü olarak tanıtılmasını sağlamak üzere başlatılan TRT-AVRASYA yayınları da öngörülen amaçlara hizmet etmemektedir. Türk dünyasına yapılacak yayın ortak bir dil oluşturularak ve müşterek değerlerimize bağlı kalınarak ve tek yanlı olmamak kaydıyla faydalı olabilir. Türk dünyasından düzenli olarak hiçbir habere, kutlamaya, yıldönümlerine yer vermemek, bu ülkeler üzerinde hegemonya kurma çabası olarak nitele-
nebilir. Bu çarpık yayıncılık anlayışı ile dostluk, kardeşlik duyguları geliştirilemez, düşmanlık kazanılır.”

TRT Arapça ve TRT Avaz yayınlarının geçmişte yapılan bu değerlendirmenin çok da dışında sürdürüldüğünü zannetmiyorum. TRT WORLD için aynı şeyi söyleyemem. Sanırım TRT’nin tematik kanallarının en başarılısı bu kanaldır. İngilizce yayın yapan dünyanın en başarılı kanallarıyla aşık atabilecek bir görünüme sahip. Bunda ayrılan bütçenin yüksek olması birinci derecede etkili olmaktadır diyebiliriz. Bu kanalın yayın içeriği konusunda bir değerlendirme yapacak bilgiye sahip değilim. Gönül arzu eder ki, herhangi bir yabancı kanaldan farklılaşarak, bize özgü kültür ve medeniyet tasavvurumuzu gözetten bir yayın arayışı içinde olunabil-
sin.